

Edyta Lis

"The Problem of Enforcement in International Law. Countermeasures, the non-injured state and the idea of international community", Elena Katselli Proukaki, London-New York 2010 : [recenzja]

Studia Iuridica Lublinensia 17, 236-239

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elena Katselli Proukaki

*The Problem of Enforcement in International Law.
Countermeasures, the non-injured state and the idea
of international community*

Routledge, Taylor & Francis Group, London–New York 2010, ss. 330

W recenzowanej monografii Autorka przedstawiła wyniki swoich prac badawczych prowadzonych podczas studiów doktoranckich na Wydziale Prawa Uniwersytetu Durhama w latach 2002–2005. Książka stanowi poszerzoną i poprawioną wersję rozprawy doktorskiej, której promotorem był Colin Warbrick – Profesor Honorowy Birmingham Law School. Autorka podjęła istotny dla prawa międzynarodowego problem przestrzegania norm fundamentalnych dla całej społeczności międzynarodowej w kontekście odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państwa, w szczególności poprzez stosowanie środków odwetowych (*countermeasures*). Kwestia egzekwowania interesu społeczności międzynarodowej poprzez stosowanie wspólnych środków (*solidarity measures*) ma zasadnicze znaczenie nie tylko dla nauki prawa międzynarodowego, ale przede wszystkim dla praktyki międzynarodowej. Brak mechanizmów zapewniających egzekwowanie prawa uniemożliwiłaby ochronę istotnego interesu społeczności międzynarodowej i ograniczyłaby skuteczność uregulowań prawnomiędzynarodowych.

Całość rozważań została ujęta w pięciu rozdziałach, z których każdy rozpoczyna się wstępem, a kończy podsumowaniem. Przejrzysta i logiczna struktura monografii ułatwia śledzenie toku rozważań.

Rozdział pierwszy, o charakterze wprowadzającym, zawiera analizę koncepcji norm peremptoryjnych, zobowiązań *erga omnes* oraz interesu społeczności międzynarodowej. Autorka zauważyła, iż uznanie pewnej kategorii norm, które ze względu na naturę chronionych przez nie praw mają fundamentalne znaczenie dla ochrony interesu społeczności międzynarodowej, stwarza potrzebę określenia podmiotów uprawnionych do egzekwowania prawa w przypadku naruszenia takich norm. Badanie treści i zakresu norm *ius cogens*, zobowiązań *erga omnes*, literatury przedmiotu, praktyki państw, orzecznictwa Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej i Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, zdaniem Autorki, może doprowadzić do ustalenia przyczyn ochrony wspólnego

interesu przez państwo trzecie w drodze zastosowania przez nie *countermeasures*. Na uwagę zasługuje zwłaszcza teza Autorki, iż nawet przed orzeczeniem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie *Barcelona Traction, Light and Power Company Limited*, prawo międzynarodowe uznawało prawo państwa trzeciego, które nie zostało bezpośrednio dotknięte naruszeniem godzącym we wspólny interes, do dochodzenia roszczeń przed organem sądowym czy innym w celu zapewnienia przestrzegania takich norm. W tej części pracy Elena Katselli Proukaki odwołuje się także do poglądów przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego.

W rozdziale drugim, analizując prace Komisji Prawa Międzynarodowego dotyczące problematyki odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej państwa, Autorka nawiązała do przyczyn, którymi kierowała się Komisja, dokonując podziału naruszeń prawa międzynarodowego na zbrodnie i delikty. Autorka podkreśliła istotny wpływ, jaki na określenie skutków prawnych i podmiotów uprawnionych do dochodzenia odpowiedzialności miała koncepcja interesu społeczności międzynarodowej (*community interest*). Na uwagę zasługuje podjęta przez nią kwestia dotycząca wyłączenia z prac Komisji problematyki odpowiedzialności państwa za zbrodnie międzynarodowe, a także określenia przez Komisję środków, które powinny być stosowane w razie naruszenia interesu społeczności międzynarodowej. Pewne wątpliwości Autorki budzi brak rozstrzygnięcia przez Komisję kwestii wspólnych środków (*solidarity measures*), które służą do egzekwowania fundamentalnego interesu przynależnego wspólnie grupie państw lub społeczności międzynarodowej. Nie podziela także stanowiska Komisji, że koncepcja ta jest wyrazem postępowego rozwoju prawa międzynarodowego, a nie jego kodyfikacją. Autorka stwierdziła, że Komisja Prawa Międzynarodowego niesłusznie kwestionuje możliwość stosowania *solidarity measures* w razie naruszenia interesu społeczności międzynarodowej.

W rozdziale trzecim Elena Katselli Proukaki zaprezentowała zagadnienie wykorzystania koncepcji *solidarity measures* w praktyce państw. Stwierdziła, iż koncepcja wspólnych środków nie jest nowa w prawie międzynarodowym, bowiem istnieje uznana przez prawo międzynarodowe norma zwyczajowa pozwalająca na stosowanie przez państwo trzecie *countermeasures*. Z praktyki państw wynika, że państwa bardzo często stosowały środki nacisku o charakterze ekonomicznym, handlowym i innym, niepolegające na użyciu siły, w odpowiedzi na poważne naruszenia interesu społeczności międzynarodowej lub wspólnego interesu grupy państw. Na podkreślenie zasługuje także teza Autorki o powstaniu normy zwyczajowej, dotyczącej prawa do stosowania *countermeasures* przez państwo niedotknięte bezpośrednio naruszeniem, w celu ochrony wspólnego interesu. Rozważania wzbogaciła prezentacją orzecznictwa, wykazując się jednocześnie jego trafnym doбором i dobrą znajomością.

Bardzo interesujący i wartościowy pod względem merytorycznym jest rozdział czwarty monografii, dotyczący wzajemnych relacji między prawem do stosowania *solidarity measures* a zobowiązaniami wynikającymi z tzw. reżimów zamkniętych (*self-contained*), tj. autonomicznych reżimów prawnych, które obejmują normy pierwotne i wtórne, przyznające prawa i nakładające zobowiązania na państwa, a także własne środki prawne stosowane w przypadku ich naruszenia. Reżimy te są wyposażone w organy rozstrzygające spory, mechanizmy egzekwowania prawa, niezależnie od norm powszechnego prawa międzynarodowego.

Autorka zwróciła uwagę na sytuację reżimów zamkniętych w powszechnym systemie prawa międzynarodowego. W rozdziale tym rozważała, czy reżimy zamknięte wyłączają w całości lub w części stosowanie ogólnych norm dotyczących odpowiedzialności państwa za naruszenie tych norm i czy możliwe jest wyłączenie stosowania środków wyraźnie określonych przez te reżimy. Zastanawiała się także, czy naruszenie norm powszechnego prawa międzynarodowego, takich jak normy *ius cogens* oraz zobowiązań *erga omnes*, może usprawiedliwiać zastosowanie *countermeasures* poprzez niewykonanie zobowiązań ustanowionych przez reżimy zamknięte.

Poddała też analizie wzajemne relacje między prawem o odpowiedzialności państwa a prawem traktatów, jak również relacje między prawem o odpowiedzialności państwa, prawem traktatów jako *leges generales* a z drugiej strony reżimami zamkniętymi. Autorka sformułowała tezę, iż wszelkie reżimy nie stanowią tak naprawdę reżimów zamkniętych, bowiem nie przestały być częścią systemu powszechnego prawa międzynarodowego, stanowiącego podstawę ich istnienia. Prawo międzynarodowe wywiera istotny wpływ na te reżimy i zobowiązania wynikające z *lex specialis*. Przedmiotem pogłębionych rozważań są z jednej strony relacje między *countermeasures* a reżimami *self-contained*, a z drugiej strony wypełnianie norm powszechnego prawa międzynarodowego w praktyce (na przykładzie WTO). W tym rozdziale książki Elena Katselli Proukaki zajęła się także problematyką fragmentaryzacji prawa międzynarodowego.

W rozdziale piątym Autorka zaprezentowała problematykę prawnych ograniczeń w stosowaniu *countermeasures*, koncentrując rozważania wokół zasady proporcjonalności, która powinna być czynnikiem ograniczającym naruszenie prawa przy stosowaniu *countermeasures*. W zdecentralizowanym systemie prawa międzynarodowego, pozbawionym obowiązkowych mechanizmów jego egzekwowania, *countermeasures* odgrywają istotną rolę, gdyż umożliwiają państwu, którego prawa zostały naruszone, uzyskanie zadośćuczynienia za poniesioną stratę poprzez skłonienie państwa naruszcyciela do zaprzestania naruszeń i wystąpienie z roszczeniem o reparacje za poniesioną szkodę. W związku z tym, iż państwa, które stosują *countermeasures*, samodzielnie decydują, czy miało miej-

sce naruszenie usprawiedliwiający ich stosowanie, niezbędne jest ustalenie warunków ich legalności, z wykorzystaniem zasady proporcjonalności. W rozważaniach dotyczących zasady proporcjonalności Autorka stwierdza, iż w kontekście stosowania wspólnych środków służących do ochrony interesu społeczności międzynarodowej lub wspólnego grupy państw zachodzi niebezpieczeństwo nadużywania tych środków, gdyż trudno będzie ustalić, czy została zachowana zasada proporcjonalności ze względu na wielość podmiotów i działań podejmowanych przeciwko państwu naruszcycielowi. Zdaniem Autorki niezbędne jest określenie zakresu i treści zasady proporcjonalności, by ograniczyć swobodę państw w stosowaniu *countermeasures* pod pretekstem obrony interesu społeczności międzynarodowej. Na pozytywną ocenę zasługuje powoływanie się przez Autorkę na prawo krajowe państw i prawo Unii Europejskiej w rozważaniach dotyczących zasady proporcjonalności. W tym rozdziale Autorka odniosła się też do zasady proporcjonalności w kontekście użycia siły zbrojnej (*ius ad bellum*) i konfliktu zbrojnego (*ius in bello*).

Elena Katselli Proukaki wzbogaciła rozważania prezentacją orzecznictwa międzynarodowego i poglądów przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego. Uznanie budzi obszerna lista pozycji wykorzystanej literatury i rzetelnie opracowany indeks rzeczowy.

Książka stanowi starannie przygotowane opracowanie na temat egzekwowania interesu społeczności międzynarodowej lub wspólnego interesu grupy państw poprzez stosowanie *solidarity measures*, dostarczając argumentów potwierdzających istnienie normy zwyczajowej w tym zakresie. Publikacja ma dużą wartość nie tylko dla specjalistów z dziedziny prawa międzynarodowego, ale także prawa handlowego i prawa Unii Europejskiej oraz praktyków i studentów.

Edyta Lis